OP DE LOF DER
S C H I L D E R - K O N S T .

VAN
PHILIPS ANGEL

Uytgesproocken op St. Lucas-dach.

Beminners van de vocht, lief-hebbers, om de glâsen
Die vol geschoncken zijn op 't schoonste uyt te blâsen,
Nat grâge drincke-broers, die liever sit en kit,
Als dat gij besig zijt en voor den esel sit:
Die nergens liever sijt, als daar de kannen klappen,
En daer men vaerdich loopt om weder vol te tappen;
Die 't bier met kannen vol giet door uw' drôge keel.
En noyt versadigt sijt, al dronckje noch soo veel.
Die alle Feesten viert met beestich te slampampen,
Tot dat het hersen-huys door d'opgestegen dampen
Noch recht noch regel houdt: En dat gy op de straet
(Gelijck een schip in zee) met strôye beenen gaet.
Die d' af-gescheyde tijdt van d' and're werrick dâgen
Soo suypt, dat u uw' le'en ontseggen 't huys te drâgen.
Die *Sinte-Lucas-dach* eerst acht geviert te sijn,
Als gy smoor-droncken bent van ingeswolgen wijn.
Komt eens tot dêse blaen, en waerdige papieren,
Leert hier van dêse *Geest* te recht *Sint Lucas* vieren,
En doet gelijck als hy: besteet uw nutte tijdt,
Ten dienst der *Schilderen*, die gy onnut verslyt.
Dat sal u beter syn indienje bent te râden,
Dat sal geen volle beurs en min u hersens schaden, ¹⁾
Dat waer u grôte eer, nu hebt gy grôte schand.
Wel, neemt dan, lieve neemt, dit middel by de hand.
Soo dit een yder dee, wat kreeg de *Konst* een luyster?
Wat quammer wel in 't licht? dat nu de dicke duyster
Noch diep besloten houwt. Een weynich 't hoeft gefronst
Maeckt u een grôte naem, en eeuwich uwe *Konst*.
Wat pen sal dese *Geest* dan na verdiensten prijzen?
Wat sal de *Schilder-Ieught* voor eer aen hem bewijsen,

¹⁾ Ook in den aanhef van zijn Lof merkt ANGEL aan, dat het meerendeel der kunstbroederen „niet dan al te veel desen dach vyeren met slampampen en onaerdig brassen.”

Die door soo weynich schrift dat hy geschreven heeft
 Maeckt dat de *Schilder-Konst* na hondert eeuwen leeft?
 Gaet voort, ô Grôte *Geest*! vermeert uw hôte driften,
 Volmaeckt het *Schilders-Loff* door uw' geleerde schriften.
 Doch vierje altijt soo uw' *Sinte-Lucas-dach*,
 Soo wensch' ick dat het haest *Sint Lucas* worden mach.

Het behoeft nauwlijks vermelding, dat, waar de Hengstebron zóo overvloedig gestroomd had, de drukker zich niet onthouden kon om evenzeer poëtisch te worden. In „Den Drucker Tot de Schilders,” dat we aan de keerzijde van het bovenstaande gedicht vinden, zegt deze dan ook tot die „Geest-rijcke Geesten,” die hij buitengewoon hoog ophemelt als versiersels van het Vaderland en eerste uitspruytende bloemen: „Dit is een Schets ende Voorwerpsel (op dat ick mede Schilderachtich spreek) van het aanstaende Werck dat bij onsen Autheur berust.” We kennen thans echter een groot deel der oorzaken en invloeden, die dat aanstaende werk niet tot stand deden komen.

Thans volgt de eigenlijke Lof, die 58 pagina's klein-quarto vult.

Doordien de drukker zijn opdracht „In Leyden den 26 Februarij 1642” schreef en ANGEL zegt, dat hij dezen Lof der Schilderkunst op St-Lucasdag laatstleden voordroeg, weten we, dat hij deze Redevoering den 18 October 1641 te Leiden uitsprak.

Vooreerst houdt hij een betoog, waarin hij aantoonst dat de schilderkunst de oudste aller kunsten is en PLINIUS zich dus deerlijk vergiste, toen hij aan de beeldhouwkunst hooger ouderdom toekende. Daarna bewijst hij hoever de schilderkunst boven de beeldhouwkunst staat; waar de beeldhouwers alleen den vorm, en dan alleen nog maar van enkele zaken kunnen nabootsen, kunnen de schilders alle voorwerpen afbeelden en dat nog wel „met hun natuurlijke kleur, niet alleen dieren, maar ook metalen, donder en bliksem, wasem en weerschijn.” Ook de dichters, die zich verstouten te beweren dat eene schilderij slechts stomme poëzie is, terwijl een gedicht eene sprekende schilderij is, staan volgens ANGEL, verre bij de schilders achter.

Bij een gedicht toch, is men gehouden aan de opvatting en de denkbeelden van den dichter; wie een Schilderstuk beziet, behoeft, althans niet steeds, te weten wat des schilders bedoeling en gedachte was. Dat „de Schilder-konst veel profijtelijker en nutter tot lichaems onderhoudinghe is dan eenighe andere konste” bewijst hij uit het Trouw-geval van de Schoone Rhodope, van die noyt-ghenoech vol presen soet vloyende Poët J. Cats in zijn laetst uytghegheven Boeck de *Trouw-Ring*.” Met zeker welgevallen besluit hij de vier bladzijden beslaande aanhaling van „deze Hollandtsche HOMERUS” met de woorden: Siet daer, door een Poët selfs de Schilder-konst boven de Poësy gestelt. Vervolgens deelt hij mede hoe PHILLIPPO LIPPY tengevolge van een houtskoolschets, die hij in zijn gevangenis op den muur gemaakt had, „door die Swarte barbarische Mooren” op vrije voeten werd gesteld, terwijl OVIDIUS „door al sijn aerdich schrijven het gemoet van den Keyser AUGUSTUS niet en konde bewegen.... maer moste in alle miserie en catij-

vicheyt op dat koude en woeste Eylandt Ponto, sijn leven seer verdrietelijk eyndigen." Weinig later vervolgt hij: „In 't korte, ons is sulcken gulde onghebonde vryheyt open, dat Soo de Schilder wil, soo moet St. Joris den Draeck steecken" ¹⁾

Waar hij achtereenvolgens herinnerd heeft hoe hoog de Groote Geesten (genieën), in verschillende tijden en landen geschat — en hoe ruim zij dikwijls beloond werden, vervolgt hij: „En om niet niet verde te gaen, blyvende in ons Vaderlandt, selfs binnen onse VVallen, alwaer wy kunnen vinden die nette uyt-muntende GERRIT-DOU, die jaerlicx om dat hy de Ed. Heer SPIERING ¹⁾ de eerste aanbiedinghe van sijn stucken doet, 500 guldens tot vergeldinghe kryght."

„Nu trachtende na het eynde", zoo vervolgt hij op bl. 33, „Laet ons eens sien hoedanich dat een Schilder na rechten eys behoort ghestelt te syn, die hem onder het gheta1 van dese Loff-waerde Gheesten soude kunnen voegen, sonder daer over bespot te werden; want seeckerlick, alle die de naem van Schilders voeren, en moghen hier niet onder ghestelt werden, vele soude haer selven wel kittelen datse lacchen soude; denckende, is het soo met onse Konst gelegen, dat de selve soo uytsteeckende is, soo moet ick yets groots van mijn selven gevoelen, aenghesien ick mede een van haer Burgers ben, maer het soude met vele lieden soo ghestelt sijn als met de Pauwen, dewelcke met een grootsheyt de borst voor-uyt steecken, een vermaeck scheppende inde schoone pluymen van haer steert, maer siende op haer voeten van hoe slechten glans de selve sijn, so latense de steert vallen en gaen vol van schaemte al buckende heen." En opdat de jongeren, die nog slechts schilders in naam sijn, mettertijd hunne stukken eens naast die van de vermaarde Meesters kunnen houden „sonder beschimpt te werden en met de Pauwe met neer geslagen hoofde swanger sijnde van schaemte en spijt, al drupende moeten heen gaan", geeft ANGEL de volgende regelen:

„Een ghesont Oordeel: Een seeckere en ghewisse Teycken handt: Een vloeyende Gheest om eygentlick te ordineeren: Het geestighe Bedencken der aenghename Rijckelijckheyt: Het wel schicken der Daghen en Schaduwen, by een goede waerneminghe der eygen natuerlicke dinghen; Een wel-gheoeffent verstant in de Perspectijven, en dat niet min ervaren in kennisse der Hystorien, vergheselschap met verre en eygentlicke na ghedachten, spruytende uyt veel-ghelesen en onder-socht te hebben. Die mede eenig begrijp der Matimatische dingen heeft: die de Anatomy grondich verstaet: Die de Natuyr meer soeckt na te bootsen dan andere Meesters handelinghe: Die de Verwe vleysich onder een weet te smeuren: Die onderscheyt van Wolle-Laecken, Linde, en Zijde Stoffe weet uyt te drucken: Die een wacker, doch soetverliesent Penceel heeft en soo by alle dese

¹⁾ Het is bekend, dat, daar er nu eenmaal geen draken geweest sijn, ook geen St.-Joris een draak gedood kan hebben. Desniettenstaande beeldden schilders het woedende gevecht herhaaldelijk af, waaraan dit „ghemeen Spreekwoort", zooals ANGEL het in margine noemt, sijn ontstaan te danken heeft.

²⁾ Nergens vermocht ik iets aangaande dezen „Maecenas" te vinden. Alleen VONDEL bezingt — uitgaaf Franeker by LEONARD STRIK, 1682, I, 581 — De doorluchtige afbeeldinghe van HOMERUS, door schilder JOA DEN ESEL, Ten huise van WILLEM SPIERING.

dinghen de soet-mondige welspreeckentheyt van APPELLUS, vergheselschap met de kuysheit MICHAEL ANGOLO; en daer-en-boven de lust en vlijt tot wercken van DOMINICUS GIRLANDAIO."

Na de opsomming dezer „deuchden die in een schilder noodtsaeckelick vereyscht werden," worden ze „yder in 't bysonder eens ontleedt, om haere nutticheyt te beter te mercken." Het is vermakelijk om na te gaan hoe geheel en al zijn meening omtrent elk der hiervoor besproken vereischten in den toekomstigen schilder en „ten dienste van de Schilder leucht 'gegeven," overeenstemt met hetgeen men thans nog van onze jongeren eischt. Alleen drukt hij zich af en toe wat minder parlementair uit, maar zijn bewijsgronden zijn stellig niet minder juist en zijn wenken zeker even oprecht gemeend als de meer gekuischte, maar daarom toch dikwijls heel wat vinniger opmerkingen van onze hedendaagsche kunst-critici.

Schilders, wien het aan gezond oordeel schort en die dus te spoedig op eigen wicken willen drijven, vergelijkt hij met »een Aep, die zijn naecktheyt bedeckt met te blijven sitte hucken onder de Schou, maer soo hy bestaet te klimmen, soo wert zijn kaelheyt gesien; soo gaet het oock toe met dese lieden: soo lang sy onder de Ordonnantie van Groote Meesters schuylen, en wert haer onverstant soo openbaer niet als haer kaelheyt wel blijkt wanneer se door eyge Inventie bestaen op te klimmen..... Doch yemandt soude moghen vragen, of het dan niet geoorlooft en is uyt andere Meesters yet te ontleenen?..... Maer tis vry wat anders yet te ontleenen om syn onvolmaecktheyt tot een meerder volmaecktheyt te brengen, dan dat het is yet, niets deughende te voeghen by het gene dat nu al reede goet is..... Het misbruyck kan door een gesont verstant, voor-ghekomien sijn." Wat verder vervolgt hij: „Een ghewisse Teycken-hant is een Schilder mede op het hoochste noodich, omdat door de selve voorgekomen kan werden dese grove mis-slagen diemen nu niet dan maer al-te-veel door een party losse maets daghelicx in 't licht sien komen..... dewelcke wanneer sy een vriendelick lachgent Wesen sullen uytbeelden, het wel op een stuere-Schreyende gedaente uyt valt..... In somma, veele breecke-beenighe dinghen kommender aen den dach, welcke kreupele oute door een vaste Teycken-hant voorgekomen konnen werden."

Bij zijn bewijs voor noodwendigheid van historische kennis, wijdt hij in den breede uit over „een Simsons-bruyloft van dien wyt-beruchten REMBRANDT" en toont daarbij aan hoe nauwkeurig deze daarin den tekst van Rigteren XIV gevolgd heeft.¹⁾ Niet minder lof zwaait hij „dien vermaerden JAN LIEVENSZ. toe om een grauetje²⁾, daer hy de offerhanden des Patriarchs ABRAHAM in affghemaelt hadd', dien groot-geachten BACKER en den aerdigen BLIECKER, van welcke te sijner tijdt meerder van haer verdiende Loff aen den dach ghebracht sal werden". Nog wordt eene door LIEVENS geschilderde voorstelling van

¹⁾ Zie ook VOSMAER'S *Rembrandt* 1877 bl. 159.

²⁾ Niet te verwarren met de zelfde voorstelling te Brunswijk berustende; *geen* grisaille.

DAVID en BATHSEBA zeer door hem geroemd. Hij wijdt daaraan niet minder dan twee volle bladzijden.

Tot de Anatomie gekomen, betreurt hij het, dat zelfs te Leiden, waar toch reeds in 1592 eene „ontleedt-plaetse,” was, den schilders geen gelegenheid gegeven wordt „tot voort-plantinghe van deze Wetenschap. Niettemin, hopende datter eens in versien sal werden, bij gebreck van dese, wijs ick U tot de Anatomie van Meester HEYNDERICK, en Meester CORNELIS VAN HAERLEM, welcke u gevilde pleyster-beelden, by gebreck van andere, na-gelaten hebben, waer door ghy eeniger mate tot kennisse vant naecte komen sult, het gene ons ten hoochsten dienstich is en in welcke P. F. DE GREBBER boven vele andere seer uytsteekende is, door de menichfuldighe ondersoeckinghe en wonder nieuwe waerneminghe..... Laet dese Geest ons tot een exempelen dienen..... want ons die zaak op 't hoogste dienstich is.”

Bij de „vleyssighe onder-een-menghinghe der Coleuren” trekt hij ten zeerste te velde tegen het wazige, „de graeuwe vaelligheyt, de groene oneyghentlickheydt,” maar even hard gaat hij te keer tegen het zoogenaamde likken. „Want, ey lieve doch! wat is een Stuck Schildery, of men daer Maenden langh in sit en moordt, en zoeken't op 't naeuste uyt te fienelen!..... Soo dan yemant die netticheyt wil voor sijn Studie verkiesen, die betrachte dan mede die noyt ghenoech ghepresen GERRIT DOU. Dat is een curieuse lossicheyt, die hy geleyt met een seeckere ende vaste handt; die anders hier in te werck gaet, sal meer bespot dan gepresen werden.”

„Tracht dan Edele Gheesten na dese deught,” zoo besluit hij „laet ons doch voor al de nutte tydt leeren uyt-koopen, ende de selve soo wel besteden,

Dat noyt Dach voor-by mach gaen,

Of daer werdt een treck gedaen.

Laet dit niet alleen ons spreek-woordt zijn, maer onse dagelijcxsche betrachttinge, want door arrebeyt krijght men 'tvyer uyt de steen, en de Goden verkoopen alle dinghen om sweet..... Wy dit dan sorghvuldelick betrachtende, sullen de verslindinghe der sterflickheyt door onse konst ontwarstelen, en in spijte der breeck-neck aller dinghen (de doodt) overwinnen ende van eeuw tot eeuw onverwelckelick bloeyen.”

Ik meende, dat het buiten mijne bevoegdheid lag ANGEL'S verdiensten voor onze kunstgeschiedenis te schetsen door aan het voorgaande eene opsomming van zijn werk toe te voegen. Na het verzoek mij dienaangaande door de geëerde Redactie gedaan, hoop ik echter met een weinig onderzoek en door veel welwillende en met erkentelijkheid ontvangen hulp er eenigszins in geslaagd te zijn, de verlangde kleinigheid bij te dragen, die onzen zwerver, zij het dan ook nog zeer onvolkomen, als kunstenaar doet kennen.

In het Kabinet te Amsterdam berust een eerste staat van de door hem gegraveerde prent, met name de etsdruk van de door BARTSCH, *Catalogue de Rembrandt* II, 79 beschreven: buste van een gebaard oud man, in den linkerbovenhoek geteekend P. ANGEL

1637. Een tweede gravure wordt in NAGLER'S *Monogrammist* I n°. 116 beschreven als: een boer, in den achtergrond een landschap, met de bijvoeging: „Sicher von ANGEL und im Geschmacke von J. LIVENS radirt.” DR. JULIUS MEIJER teekent daar echter bij aan: „uns unbekannt ob diese Angabe richtig.”

Wat zijne schilderijen betreft, ook daarvan konden we slechts weinig terugvinden. Den 1^{en} Mei 1742 werd te 's-Gravenhage verkocht: „een boer met eenige vogels door P. ANGEL 1665, fraai geschildert,” voor *f* 21. In dezelfde veiling gingen een PH. WOUWERMAN en een LINGELBACH voor *f* 32. — terwijl „een konstig portret van REMBRANDT” slechts *f* 3. — opbracht. Te Middelburg werd 6 Augustus 1777 van zijne hand een Boerenbinnenhuis met hoenders, kalkoenen en bijwerk, en aldaar 16 Augustus 1780 een Binnenvertrek met potten, ketels en groenten verkocht. KRAMM teekende uit WEIGEL'S *Kunstcatalog* 1849 nog aan: een boerenbinnenhuis met stillevens en een stal met vee, eveneens met stillevens. Eene andere schilderij is in 1874 uit de verzameling SUERMONDT te Aken aangekocht voor het Museum te Berlijn. In den keurig bewerkten catalogus wordt zij beschreven als: „Stilleben Auf einem Tische liegen einige todte Vögel in und neben einem Eimer. Hellgrauer Grund.” Zij is geteekend P. ANGEL 1650¹⁾ en volgens dien catalogus „das einzige jetzt noch nachweisbare Bild des Meisters.”

Dat, in strijd met de meening van DR. MEIJER in diens *Künstler-Lexicon*, ANGEL niet uitsluitend stillevens en binnenhuizen schilderde, kan hieruit blijken, dat 16 November 1624 een trony van ANGEL op *f* 24. — getaxeerd werd en dat bij het transport van goederen van den Leidschen boekverkooper JACOB VAN LAUWIJCK den 21 Maart 1657 andermaal een tronietgen van PHILLIPPUS D'ANGEL *f* 24. — gold, terwijl twee oude anticxe tronien van een discipel van REMBRANDT slechts *f* 16. — vermochten op te brengen, een VAN DALEN op slechts *f* 8. — en een DE PUTTER op slechts *f* 15. — geschat werd.²⁾

Ziedaar alles wat ik, ook met de beste hulp — die van den heer BREDIUS — aangaande ANGEL'S werk als schilder-graveur kon te weten komen.

„Neemt het efter,” ik maak thans ANGEL'S slotwoorden tot de mijne „met soo vriendelijcken gemoedt aan, als ick het UE. met een goetwillig en toe-geneghen herte voor-gedraghen heb, ende ick zal my ten hoochste vernoeght achten. Ick hebbe geseyt.”

¹⁾ Dus in Indië geschilderd

²⁾ Mededeelingen van den heer AB. BREDIUS.